

KÉT OKTATÁSI SZABÁLYZAT A XVI.
SZÁZADBÓL*Iskola-törvény 1543-ból*

Valamelyik lengyel városi iskolában volt érvényes az a verses szabályzat, amelyet az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban őrzött XVI. századi iskolás jegyzet tartalmaz. Jelzete: Mss II. 9., mikrofilm másolata megvan a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában is, 1512/B. II. szám alatt. A lengyel neveléstörténet nem tud róla, a magyar szakirodalomban ugyancsak ismeretlen. Pedig ez az apró tanügyi dokumentum a mi szempontunkból is érdekes: ilyen lehetett nálunk is a városi iskolák rendje a XVI. század első felében. Erre vonatkozó magyar nyelvű írásos emlékeink azonban nincsenek. Stöckel Lénárd bártfai, 1539-ből való tanrendje, és Honterus János brassói, 1543-ban készült tervezete más jellegű.

Kis kötetünk jól példázza az iskolai jegyzetek sorsát a nyomtatott tankönyvek szélesebb körű elterjedése előtti időkben.

Négy kéz írása különböztethető meg benne. Az első a XV—XVI. század fordulóján írta az elejére Arisztotelész „De anima” című művéhez Jacobus Stapulensis (aki 1440—1450 körül született) által írt és Jodocus Neoportuensis-től kommentált bevezetést *gótikus könyvírással*. Címe: „Introductorium Jacobi Stapu(lensis) in libros De Anima Aristo(telis) adjectis que eam declarant pulcherimis Jodoci Neoportuensis annotationibus”. (2a.-8b. old.)

Ezután valaki jellegtelen kurzívával az ókeresztény költő, Lactantius „Phönix” című verses művét írta le a 9b.—14b. oldalakra.

A füzet később — benne a sok értékes üresen maradt lappal — egy fiatal diákra hagyományozódott. Ő írta bele *humanista könyvírással* a Cato neve alatt szereplő „Liber distichorum” első és második könyvét (15a—18b.), a harmadik könyvnek már csak a címe került a 19a. oldalra, a folytatás elmaradt. A lejegyző a címet és néhol a kezdőbetűket zöld színnel díszítette. Ugyancsak ő írhatta a közben üresen maradt 9a. oldalra az iskolaszabályzatot. De a nevét is megörökítette, sőt a leírás valószínű évét is: a tollpróbáknak szánt utolsó (32b.) oldalon — többfajta odavetett megjegyzés között — az ő írással olvashatjuk: „Ego Bartholomeus Gneznenzis 1543.” Iskolás jegyzetünk tulajdonosa 1543-ban tehát *Gniezno-i Bertalan* volt.

Diákunk ezután talán városi jegyző, levélírást tanító mester vagy kancelláriai írnok lett. A 8b. és a 9b. oldalakon ugyanis szép, gyakorlott *humanista kurzív-írással* szakszerűen megszerkesztett címzésfogalmazványokat találunk.

Többek között a következő két címzést olvashatjuk itt: „Sigismundus Augustus Dei gratia rex Poloniae, suppremus dux Lithwaniae, Russiae, Prussiae, Masoniae, Samogithiaeque dominus et heres” — „Magnifico Joanni a Tharnow, castellano Cracoviensi”.

E címzések támpontot adnak a bejegyzések idejének megállapítására. *II. Zsigmond Ágost*, a nagy lengyel reneszánsz-király trónralépése, 1548 óta viselte a fenti címet. Itt olvasható a „supremus dux Lithwaniae” is, ez nemcsak a lublini egyezmény (1569)¹ óta illette meg őt, amikor Lengyelország unióra lépett Litvániával, hanem már 1529 óta. A címzések füzetbe-kerülésének legkorábbi időpontja tehát 1548.

Szerepel a címzéspróbák között *Jan Tarnowski* azaz Johannes a Tharnow is, a XVI. század első felének egyik legnagyobb lengyel feudális ura, kiváló hadvezér. Ő 1536-tól haláláig, 1561-ig volt krakkói castellanus, várkapitány.² Iskolás jegyzetünk beírásainak legkésőbbi időpontja ezéért 1561. Ezek a füzet legkésőbb teleírt oldalai, 1561 után már semmi sem kerülhetett benne lejegyzésre. A 32b. tollpróba-oldal írásrtegei egyébként érdekesen foglalnak helyet egymás fölött: a legelső bejegyzések a „De anima”-szöveg barna színével, erre ráírták a Cato-szöveg zöldjével is, s ezen felül van Gniezno-i Bertalan aláírása, sötétszürke tintával.

Témánkra visszatérve: *a szabályzat leírásának helye* ma már nem deríthető ki, az viszont megállapítható, hogy úgynevezett *városi iskolában* volt érvényes.

Mi bizonyítja ezt? A mellette lévő Cato-szöveg. Ezt ugyanis ebben az iskolatípusban, az alacsonyabb „tagozat” harmadik fokozatában oktatták, mint általánosan elfogadott tananyagot.

A kezdők csoportja itt a betűkkel, számjegyekkel ismerkedett, gyakorolták a szótagolást, az olvasást. A középső fokozat tanulói a latin nyelvtant tanulták, míg a felső csoportban különféle egyszerűbb latin nyelvű művek olvasására és magyarázatára került sor. Ezek között mindenütt első helyen szerepel a Cato neve alatt terjesztett szentencia-gyűjtemény. Ez az általános európai szokás ekkor.³ Az iskola magasabb „tagozatán” került sor azután a bonyolultabb klasszikus szerzők műveinek tanulmányozására.

Ami a szabályzat leírásának *idejét* illeti: az kétségtelen, hogy Gniezno-i Bertalan kezétől származik 1543-ból. Diákunk a szabályzat és a Cato-szöveg leírása idején még nem tudhatott valami fényesen latinul, erre váll a minta-szövegből átkerült sok apró, kijavítatlan vagy éppen általa ejtett hiba. Valószínű, hogy a másolás minta után történt, tehát maga a szabályzat 1543-ban már nem lehetett új, tartalma is ezt tükrözi.

Érdemes összehasonlítani a jegyzetünkből megismert iskolaképet a *Heyden Sebald* latin beszédgyakorlat-könyvében felidézett iskolai étellel: feltűnő a hasonlóság. Ezt a könyvecskét 1527-ben látta el magyar nyelvű értelmezésekkel és nyomatta ki Krakkóban a híres magyar tudós, Sylvester János.⁴

A szabályzat verses formában íródott, ún. jambikus trimeter-ben, erre utal címe is: „*Leges scholasticae Jambicis Trimeteris conscripta(e)*”. A kilenc soros bevezető rész után következik a tizenhárom szabály.⁵

¹ Maly słownik historii Polski. Warszawa 1964. 448. l.

² Uo. 367. l.

³ A „Cato”-distichonokról BALASSA BRUNÓ: A latintanítás története. Budapest 1930. 260., 264. l. — A városi iskolákról ROBERT ALT: Bilderatlas zur Schul- und Erziehungs Geschichte. Berlin 1960. I. 190—195. l.; MÉSZÁROS ISTVÁN: A középkori nevelés. Budapest 1964. 117—134. l.

⁴ Erről újabban: Dokumentumok a magyar nevelés történetéből. Szerk.: RAVASZ JÁNOS. Budapest 1966. 37—39. l.

⁵ „Vos qui venitis huc honestis moribus /Et artibus bonis studendi gracia /Vestra voluntate agite quod bonos decet /Ut non opus sit esse verberonibus /Nam quisquis hoc in animum in

„Ti, akik tisztos erkölcsökkel jöttök ide a tudományok tanulása céljából — kezdődik a szöveg —, saját akarattal tegyétek, ami a jókhoz illik, hogy ne legyen szükség a verésre.

Mert aki ezt (t. i. a szabályzatot) így a szívébe fogadja, annak számára minden tudássá válik a tanulni- és tennivalóból (ex sententia opereque), s a legegyszerűbb gyümölcsöket szedi majd le.

Aki viszont erre nem hajlandó, az is elindítatik egy csapással a csillagok felé: vesszővel, amellyel nem szerez magának semmi gyönyörűséget.”

A szabályok mind negatív megfogalmazásúak, azokat a vétéségeket sorolja fel, amelyekért büntetés járt a tanulóknak. A következő esetekben követett el szabálytalanságot a tanuló:

- „1. Mesterét méltó tisztelettel nem tiszteli.
2. Segédtanítójának nem engedelmeskedik.
3. A tanításra késve érkezik.
4. A „szilencium”-ot nem zárt ajakkal tartja.
5. A magyarázat alatt nem erre, hanem másra gondol.
6. A deklamálva mondásnál másfelé kalandozik.
7. Azokat a leckéket, amelyeket (így) kívánnak, nem írja le.
8. Az előző napi előre-olvasást elmulasztja.
9. A megszabottakat, amelyek könyv nélkül megtanulandók, elhanyagolja.
10. Lengyelül és nem latinul beszélget.
11. A mindennapi latin szöveg-írást nem teljesíti.
12. Bármí (miatt), amit a tanulás terén nem tesz meg.
13. Mások tanulási körülményeit megzavarja.”

E rövid szabályzat élénk vetíti a XVI. század első felének városi iskoláját, belső életének több mozzanatát. Az iskola vezetője: a magister, a kisebb csoportokat az idősebb tanulók közül kikerülő segédtanítók oktatják. A gyermekek csendben ülnek, így hallgatják a magyarázatot. Sok megtanulandó szövegrészt kórusban mondanak, addig ismételve, amíg meg nem tanulják. Egyes leckéket le is írják az iskolában. Van olyan házi feladatként adott „kötelező” szöveg, amelyet otthon előre el kell olvasni, s olyan is, amelyet könyv nélkül meg kell tanulni. Minden napra van otthon elvégzendő írásbeli munka is.

Az iskola legfőbb feladata a latin nyelv tökéletes megtanítása volt, ezért szerepel itt is az utasítás: az iskolában a gyermekek egymás közötti beszélgetéseiben szigorúan tilos az anyanyelv használata. S a legfontosabb fegyelmező eszköz: a vessző, a verés.

De híradással van jegyzetünk a városi iskolák magasabb „tagozatának” tanulmányairól is. A 32b. oldalon hanyag, odavetett kurzív írással *könyvjegyzéket* találunk „Tabulatura duplicum” címmel. A felsorolás természetesen

duxerit/ Huic omne studium cedit ex sententia /Opere que fructum demet pulcherimum /Ignarus [!] atem [!] ad hoc quo nil lucri feret/ Virgis simul cesim operietur asperis /I Suum magistrum digno honore non collens/ II. Eiusue pedotribis non obtemperans/ III. Ad lectiones tardius se conferens/ IIII Silencium non ore clauso continens/ V Sub prelegendis hoc non sed aliud cogitans /VI Ab ore declamandis alio diuagans/ VII In lectione que iubent non notans /VIII Prelectionem pridianam non tenens/ IX Demensa que ediscenda fuerant posthabens /X Polona non latina cuique colloquens/ XI Non cotidie latinum antographum[!] ex hibens/ XII Quicquid quod ad discendum nil facit/ XIII Aliis studendi occasionem deterens”

nem teljes, csak a másodpéldányokat tartalmazza, de így is egybevág a szakirodalom szerinti (a XVI. század első felében ebben az iskolatípusban oktatott) tananyaggal.⁶

Szerepel itt Vergilius neve, Cicero „De officiis” című könyve, Ovidius „Fasti”-ja, Cornificius „Rethorica ad Herennium”-ja, két kötet Terentius, ezen kívül egy-egy „Varia opera” és „Colloquia philosophica” megnevezésű mű. Van egy „Oraciunculus...”, ez talán Horatius-gyűjtemény lehetett. A nyelvi képzést szolgálták a „Synonimia” és a „Lupuli Grammatica” kötetei is, valamint a „Copia verborum” (ami valószínűleg Rotterdami Erasmus 1512-ben írt stilsztkáját, a „De utraque verborum ac rerum copia”-t rejti), és a „Philipi Grammatica”, ami talán Melanchton nyelvtankönyve, amely 1524-ben jelent meg. Feljegyezték még a naptárszámítás tankönyvét, a „Computus”-t, valamint a zsoltáros-könyvet is.

A rendszabás érvénye bizonyára az e műveket tanulmányozó magasabb tagozat tanulóira is kiterjedt. Meg kell jegyeznünk, hogy a könyvjegyzék azon az oldalon van, ahol Gniezno-i Bertalan 1543-i aláírása látható, talán ekkor már a magasabb osztályokba járt diákunk.

Hogyan kerülhetett ez a lengyel földön készült kézirat Magyarországra? Bizonyára valamelyik Krakkóban tanuló magyar diák kapta ajándékba vagy vette meg magának, mivel szükségse volt Cato distichonjainak, e minden iskolamester számára nélkülözhetetlen „kötelező olvasmány” szövegére, illetőleg a másik két műre.

Meggondolkoztató, hogy ugyancsak az esztergomi Bibliotheca őrzi Derecskei Török János Krakkóban vásárolt biblikus kéziratait is. Ez a későbbi esztergomi kanonok 1549-től 1552-ig tanult a krakkói egyetemen.⁷ Lehet, hogy ő szerezte meg s hozta haza ezt a számunkra is értékes — a XVI. század első felének iskoláját elénk villantó — kéziratot.

Az inas- és legénytartás rendje 1568-ból

1585 nyarának elején a soproni mesterek levelet írtak a csallóközi Somorjába, azt kérdezve az ottani egyesült pajzsgyártó, kardcsiszár és szíjgyártó céh vezetőitől, hogy milyen náluk az inas- és a legényfogadás és oktatás rendje. A somorjaiak 1585. július 16-án keltezték válaszlevelüket, s részletesen leírták erre vonatkozó szabályaikat, amelyeket ők a nagyszombati céhtől vettek át. A nagyszombatiak 1568. okt. 6-i összejövételükön fogadták el ezeket az artikulusokat

A somorjai mesterek levelét ma a soproni állami levéltár őrzi, jelzete: Lad. XXXVI. hr. 3. Házi Jenő 1928-ban az eredeti betűhív formában tette közzé,⁸ sok más irattal együtt ezt az értékes oktatástörténeti emléket, amely a neveléstörténeti kutatók figyelmét is megérdemli.

⁶ BALASSA i. m. 281—283. l., E. Schoelen: Pädagogisches Gedankengut des christlichen Mittelalters. Paderborn 1956. 125—136. l.

⁷ KOVÁCH ZOLTÁN: Magyar diákok a krakkói egyetemen. Vigilia 1965. 62—63. l.

⁸ HÁZI JENŐ: XVI. századi magyar nyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából. Sopron 1928. 36. szám.

⁹ A céhekben folyó oktatásról-nevelésről: MÉSZÁROS ISTVÁN: Céhes oktatásunk a XV—XVI. században. „A munkára nevelés hazai történetéből” c. kötetben. Budapest 1965. 11—57. l., a céhekről szóló irodalom részletezése: SZÜCS JENŐ: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Budapest 1955. 7. l.

Közlésünkben a levelet mai helyesírással adjuk, a korabeli írásmód ugyanis a mai olvasó számára nehezen értelmezhető.

„Az Úristennek kegyelmességének általa Ti kegyelmeiteknek köszönetünket ajánljuk, mint jámbor mestereknek. Továbbá im megértettük ti kegyelmeiteknek leveléből, az mi kívánsága kegyelmeiteknek, mint inast miképpen szegődnie, és legényt miképpen kell tartania.

Első Articulus az pajzsgyártók rendéről.

Az pajzsgyártó rendben így fogadják inast: három esztendeig, ha szintén nagy szakálla lenne is, különben be nem fogadják az három esztendőnél (kevesebbre), és abban egy napot is nem szabad elengedni, még csak egy órát is, nem hogy többet. Három esztendeig ruhával tartozik az mester neki, valami (=ami módon) lehet. Három esztendőben három pajzssal tartozik a mester neki, kit ő maga meg tud csinálni. És annak fölötté három esztendő múlva, hogy kitelik esztendője, tartozik az ura két forinttal. És annak felette az inas minden szolgálattal tartozik, mind az mesternek és asszonyának, azonképpen mint urának.

Továbbá az pajzsgyártó legénynek minden kántorra (=évnegyedben) tartozik az ura három pajzssal, három forinttal és úgy, ha tud mívelni. És minden ő pajzstúl tartozik a mester huszonöt pénzzel.

Az második Articulus az csiszároké.

Mikor az inast befogadja, különben be nem fogadja három esztendőnél (rövidebb időre), az ki megérdemli, három esztendeig, az ki nem érdemli az három esztendőt, négy esztendőre is fogadják. De az (az időtartam az), melly örök, tehát három esztendőnél különben nem szabad fogadnia be.

Az inas minden szolgálattal tartozik, azaz tisztességgel való szolgálattal. Valahova az mester küldi, és az asszonynak meg azonképpen tartozik. Az legénynek tartozik ismeg (=ugyancsak) szombat napon megmosnia az lábát. Annak utána az legény valahová tisztesség(es) helyre küldené az inast, tartozik elmennie.

Tartozik az mester az inasnak két esztendeig ruhával. És annak fölötté az ő hüvely, ki nem czapa, vagy ő marokla (=markolat), ezek az inasé és az köszörű sár az övé. Továbbá az két esztendő múlva harmadik esztendőben minden hónapban egy-egy szablyát kell csinálnia, az ura ehhez tartozik deszkával, bőrrel, enyvvel, cérnával, az több(i) vasszerszám, ki leszen, mind szablyavas, mind az, ki ahhoz való leszen. Csinálja meg az uráé között, mikor megcsinálhatja, mert az inasnak órája nincsen.

Továbbá az három esztendőt, ha kitölti, az jámbor mester tartozik két mestert hivatni, és az mester szabadítja fel az inast. Az mester tartozik két forinttal az inasnak.

Továbbá az legény, mikor mívet kérestet, (beállhat) az mesterhez két hétig, akkor ha szereti az mester, tehát (=akkor) megfogadja. Az ő heti bére tizenhat pénz. És hat hétre csináljon egy szablyát, ahhoz is tartozik az mester deszkával, bőrrel, enyvvel, cérnával, az több(i) vasszerszám mind az legényé, és az hat hétben azt megcsinálhatja.

Italpénze az legénynek: hegyes tör-tisztítás, karvas-tisztítás, szekerceztisztítás vagy törtisztítás, csákány-tisztítás, sisak-tisztítás.

Ha két legény vagyon, ezeknek az munkája mind az legényeké. De ha egy legénye vagyon, az fele afféle tisztításnak az mesteré.

Továbbá legények között ilyen rendtartás vagyon: ha el akarja hagyni az legény, tehát (=akkor) tartozik az legény megmondani az urának, hírré

tennie két héttel annak előtte, mikor el akar menni. Továbbá az három jeles nap: karácsony heté(ben), húsvét heté(ben), pünkösöd hetében nem tartozik az mester az legénynek hetibérrel.

Az harmadik Articulus.

Az szíjgyártónak az ő rendi szintén ilyenképpen szegődettik, mint az csiszárok. Az ki megérdemli az három esztendőt, tehát (=akkor) három esztendőre fogadják. De az, ki nem érdemli, (vagy) hogy nem bírná az dolgot, hogy kicsin volna, az olyant négy esztendőre fogadják avagy negyedfélre. Ennek az mester tartozik három esztendeig ruhával, egy-egy szürcsuhával, egy-egy inggel, gatyával azonképpen, valami ruhát az ura adhat neki.

Italpénze az inasnak a húslás, annak utána az szőr és az szarva az ökörnek. Továbbá ha az három esztendőt ki tölti az inas, tehát (=akkor) az mester hivat két mestert, azok előtt ismeglen (=ugyanúgy) szépen felszabadítja. És tartozik az mestere két forinttal, annak az bére. Apród esztendő, annak adnak heti bért nyolc-nyolc pénzt, és az italpénze ez. Mikor legény vagyon, akkor harmada, mikor legény nincsen, akkor fele.

Az legénynek az ő heti bére szíjgyártó legénynek tizenhat pénz, kántorra fizetnek két forintot, egy fékagyat, továbbá egy elő-arasz új szíjjal. Valamint foltozhat, az is övé.

Annak felette nem szabad két inasnál többet az mesternek fogadnia Magyarországon. Ez az törvény, kit az mi eleink ilyen módon éltenek vele. Erdélyországban is ilyen módon vannak és így élnek vele, kit megbizonyítunk más országban való mesterekkel, mint jámbor mesterekkel. Isten tartsa meg ti kegyelmeteket, mint jámbor mestereket és fejenként ti kegyelmeteket, mint urainkat.

Ez levél kelt Nagyszombatban, szent Ferenc nap után való szerdán, 11 órán, 1568. Mi, kik vagyunk Nagyszombatban jámbor mesterek, együtt voltunk, azért egyenlő akaratból ezt, az mit írtunk, ti kegyelmetek meghigye.

Az jámbor mesterek, ti kegyelmeteknek atyjafia, barátja.

Ez az levélnek mása, kit mi, Samariai (=somorjai) mesterek szíjgyártók és csiszárok Nagyszombatból hoztunk, kinek bizonyosságára az mi céhünknek pecsétjét ennek végére vetettük.

Kelt Samariában, juliusnak 6. napján, 1585. esztendőben.”

Néhány korabeli neveléstörténeti mozzanatra élénk fényt vet ez a három részből álló levél.

Pontosan megállapították az *inasidő terjedelmét*: legkevesebb három év. Ennyi egyrészt valóban szükséges volt a szakma jó megtanulásához, másrészt a harmadik évben már az inasok is szinte teljes értékű termelőmunkát végezhettek a mester műhelyében. Ennek szimbolikus bére volt a felszabadításkor nekik adott két forint. De a szíjgyártóknál divó „apród esztendő” is ezt bizonyítja: a felszabadított inas még fél évig köteles volt dolgozni a mester műhelyében, fizetése a legény bérének fele volt. Az inas tehát, miközben megtanulta a szakmát, jelentős szerepet játszott a műhely termelésében.

Szembetűnő, hogyan tették tudatosan *érdeklütté* az inast abban, hogy a szakmai ismereteket minél előbb jól elsajátítsa. A pajzsgyártóknál az inas három pajzsot csinálhatott inas-ideje alatt saját magának a mester nyersanya-

gából, a műhely szerszámaival. Saját érdeke volt, hogy ezt minél tökéletesebben készítse el, hiszen csak ebben az esetben tudta jó pénzéért értékesíteni, eladni. A kardcsiszároknál az inas a harmadik év minden hónapjában készített magának ugyanígy egy-egy szablyát. Mindezt azonban rendszeres napi munkája mellett, akkor, amikor éppen időhöz jutott, hiszen nem volt megállapítva munkaidejének kezdete és vége, „az inasnak órája nincsen”.

Fokozta a műhely termelését, ha az inasok *minél többet dolgoztak*. Ezért született az a rendelkezés, hogy a munka értékes melléktermékei azt az inast illessék, aki a munkát végezte. A csiszároknál az ócska kardhüvely, a rossz markolat és a köszörület a vele dolgozó inasé; a szíjgyártóknál övé a „húslás” vagyis a nyers bőrről levakart húsmaradék, a szőr és az ökör szarva. Mindez arra ösztönözte az inast, hogy társa elöl lehetőleg megszerezze a munkát.

Erre a versengésre annál inkább is szükség volt, mivel a szabályzatok szerint a szorosabb értelemben vett szakmatanuláson túl ezerféle tennivalóra kötelezték az inast: a mester és a mesterné személyes kiszolgálásán túl a legények szombati lábmosásáig.

Egy mesternél egy időben *csak két inas lehetett*. Ez ugyancsak elősegítette a szakma jobb, alaposabb elsajátítását, a mester és a legények többet foglalkozhattak így oktatásukkal, de ezzel az intézkedéssel a céhmesterek saját szűkös érdekeiket is védték: így nem emelkedik rohamosan a szakképzett iparosok száma, mivel ez a jövedelem szétaprózódását jelentette volna.

Sokféle más — itt nem részletezett — szabály gondoskodott arról, hogy minél kevesebb inasból legyen majd mester, s arról, hogy inkább a legények tömege gyarapodjék, ne a mestereké. A somorjai levélben élénk idézett legények már nem „tanulók”, hanem bérmunkások, jól példázva, hogy *a legény-időszaknak, amely egykor fontos oktatási periódus volt, akkor és ezekben a céhekben már nincs oktatási tartalma*. A legény-időszak alatt már nem folyik szervezett szakmai képzés, az inas tulajdonképpen már mindent megtanult, ezt jelzi az is, hogy a levélben egyetlen szó sem esik a legény-idő terjedelméről, határáról, s a legények mesterré-válási lehetőségeiről. Ez most már nem az egyéni szaktudástól függ, hanem a céhmesterek közösségének anyagi érdekeitől. Ezért a céhszabályzatok készítői arra törekedtek, hogy a legények nagy része lehetőleg életében „legény” maradjon.

A legény *bérmunkás*: bére a pajzsgyártóknál negyedévenként három pajzs és három forint, de egyébként magán-munkát is végezhetnek, szabadidejükben. Azonkívül minden beszolgáltatott régi pajzsért 25 pénzt kaptak.

Csak jó szakembert alkalmazott a mester műhelyében, ezért a legények felfogadása szaktudásuk kellő megvizsgálása után történt. A csiszároknál két hétig külön fizetés nélkül kellett dolgoznia a jelentkezőnek (természetesen csak akkor, ha be tudta mutatni bizonyítványát inasfelszabadításáról), majd az első hat hétben köteles volt saját szerszámaival egy szablyát készíteni a mesternek. Ha ez megfelelt, akkor ott maradhatott a műhelyben. Önálló nagyobb munkát a műhelyben csak ezután kaphatott, s csak ezután használhatta a mester szerszámaikat. *A munkaeszköz birtoklásának fontosságára* is rámutat ezzel somorjai levelünk.

A csizsár-legény hetibére 16 pénz. Ezenkívül „italpénz” (a mai borralavál óse) is járt neki, a különféle fegyver- és páncéltisztítási munkákért járó díj őt illette. A szíjgyártóknál is 16 pénz volt a bér hetenként, azonkívül negyedévenként két forint, egy fék-agy, valamint bizonyos mennyiségű szíj. A különféle bőrfoltozások díja — mint italpénz — teljes egészében a legénynek jutott.

A műhely termelése a mester vezetésén kívül *elsősorban a legények munkáján* alapult. Ezért, ha a legény új helyre akart szegődni, akkor eltávoztása előtt két héttel köteles volt bejelenteni szándékát régi műhelyében, nehogy a mester — reá számítva — nagyobb munkát vállaljon, s ezt legény híján ne tudja befejezni, s így megkárosodjék. Mivel a legény bémunkás volt, nem járt neki bér akkor, amikor nem dolgoztak: karácsony, húsvét és pünkösöd hetében.

A céhes műhely azonban még nem válhatott manufaktúrává, erről gondoskodtak a szabályok: két legénynél többet egyetlen mester sem tarthatott. Ez a kikötés megakadályozta egyes mesterek túlságos meggazdagodását, tehát tulajdonképpen *egy erős városi polgári réteg kialakulását*, s ugyanakkor gátjává vált *az intenzívebb ipari termelésnek* is. A céhszervezet — s benne az ipari oktatás szervezete — a termelőerők fejlettségének már nem felelt meg, korszerűtlenné válásának folyamata elkezdődött.

Иштван Месарош

ДВА УЧЕБНЫХ УСТАВА XVI ВЕКА

Сначала автор знакомит с находящимся в Библиотеке Главного собора в Эстергоме уставом в стихах 1543 года, который функционировал в какой-то польской школе; затем он обращает внимание на находящийся в государственном архиве города Шопрона документ 1568 года, в котором говорится о системе содержания учеников и подмастерьев согласно инструкциям некоторых цехов.

Mészáros, István

TWO EDUCATIONAL STATUTES FROM THE 16th Century

The author reviews first a versified statute from 1543, in force in one of the Polish, preserved in the Archiepiscopal Library of Esztergom; then he calls attention to the document to be found in the Sopron State Archives dating from 1568 and presenting the rules of keeping apprentices under the prescriptions of certain guilds.